

Spoločnosť a duchovno

David Sulík

Ľuďom hľadajúcim hlbšie súvislosti sa vynárajú mnohé otázky spojené s fungovaním spoločnosti, postavením štátu voči jednotlivcovi, otázky, ktoré sú spojené s určením hraníc našich práv a povinností voči spoločnosti, s problémom slobody a svedomia. Z pohľadu klasického prístupu sú tieto otázky často analyzované a vykladané rôznymi možnými spôsobmi: na základe histórie, filozofie, zo sociologického, z právneho a psychologického hľadiska. Zásadným problémom tradičných klasických politologických výkladov a analýz zaoberajúcich sa usporiadaním a spravovaním spoločnosti je, že stoja na pôde materialistickej filozofie, popierajúcej objektívnu existenciu duchovných skutočností. Ideály lásky, dobra, spravodlivosti existujú v duchovných svetoch ako reálne duchovné bytosti, ako duchovné **pravzory**. Práve podstatou zákonov a pravidiel upravujúcich fungovanie spoločnosti by mal byť ich čo najväčší súlad s duchovnými zákonmi. Ak určití myslitelia, politici, politológovia vychádzajú z predstavy, že neexistujú žiadne objektívne axiómy, žiadne absolútne pravdy, že všetko je len náhoda a súhra neosobných mechanických síl, potom je možné si vybudovať ľubovoľný myšlienkový svet, ktorý nám osobne vyhovuje a aký sa nám páči bez ohľadu na pravdu. Extrémnym príkladom takéhoto uvažovania je marxizmus-leninizmus a fašizmus. Smery, ktoré sa oháňali zdanlivo vedecky zdôvodnenou pravdou, opierajúc sa o množstvo pseudovedeckých prác a inštitúcií. Výsledky takejto od stola vymyslenej pravdy v praxi všetci poznáme.

V tejto súvislosti môžeme hovoriť o dvoch odlišných názoroch na svet: idealistickom a materialistickom. Pre materialistu-pragmatika sú zákony len prostriedkom na regulovanie spoločnosti a dosahovanie svojich osobných cieľov. Kto má moc, ten má aj pravdu a právo z pozície sily určovať obsah týchto zákonov. Na druhej strane sú ľudia, ktorí vedia, alebo cítia, že pojmy ako sú láska, pravda a sloboda sú objektívnou realitou, ktorej sa zákon musí prispôbovať, a nie naopak. Zákon musí slúžiť láske a pravde. V tom je aj zmysel Starého a Nového zákona. V Starom zákone Mojžiš priniesol ľuďom Desatoro a to sa stalo základom ďalšieho vývoja ľudstva. V Novom zákone je ústrednou postavou Kristus, ktorý priniesol lásku a prostredníctvom nej naplnil Starý zákon zmyslom, naplnil ho duchom. Nový zákon tak reprezentuje víťazstvo ducha zákona (lásky) nad formou. Vyšší princíp nahradil nižší, aby evolúcia ľudského vedomia zase pokročila ďalej. Boli to práve zákonníci - farizeji, ktorí sa najviac postavili voči Kristovi, ktorého láska sa stala novým impulzom vývoja sveta. Podstatou náboženstva naďalej lipnúceho na Starom zákone - judaizme zostalo uctievanie formy zákona (podľa duchovnej vedy je Jehova duch formy) a Talmud sa stal výkladom Starého zákona, veľkou diskusiou o správnosti či nesprávosti tej ktorej myšlienky. Zatiaľ čo podstatou kresťanstva sa stala láska, kde hlas srdca je viac ako zákon. Osobné svedomie a láska majú v prípade stretu záujmov prednosť pred tradíciou a formálnou morálkou alebo aktuálne platným zákonom. Prostý človek s dobrým srdcom je viac ako povýšenecký znalec všetkých zákonov a pravidiel.

Z pohľadu ľudí, ktorí sa zaoberajú hľadaním duchovných súvislostí, vystane otázka, či a do akej miery sa má duchovne hľadajúci človek angažovať a zasahovať do spoločenských dejov, alebo sa má venovať len oslobodzovaniu seba s myšlienkou, že svet je len ilúzia a

nemá ho zmysel meniť. Pokusom o riešenie týchto problémov z hľadiska duchovnej vedy bolo koncipovanie ideí sociálnej trojčlennosti Rudolfom Steinerom po 1. svetovej vojne. Spoločnosť rozdelil na tri články analogicky k deleniu človeka na telo, dušu a ducha. Prvým článkom v širšom zmysle sa stala kultúra (do toho patrí aj náboženstvo, veda, školstvo), druhým právo a riadenie štátu, tretím ekonomika. Tomuto sociálnemu usporiadaniu priradil R. Steiner ideál slobody, rovnosti a bratstva. Slobodu charakterizuje kultúrny život spoločnosti, ideálom je sloboda slova, sloboda prejavu, kultúry, sloboda náboženstva, školstva a vedy. Zákony, politika a štátna správa by mala zodpovedať ideálu rovnosti, t.j. rovnosť pred zákonom, spravodlivosť, možnosť každého zúčastniť sa na riadení alebo kontrole štátnej správy.

Oblasti ekonomiky by mal zodpovedať ideál bratstva. Znamená to, že oblasť hospodárstva má fungovať na princípe spolupráce a nie konkurencie. Celosvetový hospodársky systém v súčasnosti asi najmenej zodpovedá tomuto ideálu, ideálu bratstva. Ekonomika úplne nezdravo prekračuje svoju oblasť pôsobenia a všeobecným prevládajúcim princípom sa stáva absolutizácia princípu voľného trhu a presadzovanie silnejších ekonomických subjektov (nie najlepších), čoho výsledkom je globalizácia a centralizácia peňazí a tým aj zároveň moci. Treba si uvedomiť jeden dôležitý fakt, že **moc sa nedeje, ale peniaze áno**. Demokratickým spôsobom zvolené vlády, u ktorých je moc obmedzená dobou mandátu, nie sú nositeľkami skutočnej moci, ale sú nimi peniaze. Prostredníctvom peňazí vykonávajú finančné skupiny skutočnú moc na neobmedzenú dobu a ešte ju aj dedia, tak ako kedysi feudálne rody. Bolo by dobré, aby práve nositelia hospodárskeho života, ako sú bankári a podnikatelia zvlášť pochopili tento princíp bratstva a ich možnosti a schopnosti mohli byť zapriahnuté do služby ľudstvu. Vyžaduje si to však značný vnútorný stupeň morálneho sebauvedomenia, opierajúci sa o vlastné silné Ja.

Žiadny článok spoločnosti hospodársky, právny a kultúrny by nemal príliš dominovať, všetky by mali byť v harmonickej rovnováhe, vo vzájomnom súlade, čo sa vo svete žiaľ nedeje. Príkladom dominovania politiky sú bývalé komunistické krajiny, kde diktatúra štátu, čiže princíp dominovania politickej ideológie určoval charakter zákonov, chod ekonomiky a úplne ovládal kultúru a duchovný život. Pozostatkom tohto usporiadania po páde komunistického bloku je už len málo štátov sveta ako sú napr. Kuba, Severná Kórea. Dominovanie kultúry a náboženstva sa v rámci štátu v súčasnosti v oficiálnej forme vyskytuje v niektorých islamských štátoch usporiadaných ako teokratické spoločnosti, napr. Irán, Saudská Arábia atď. Zaujímavým príkladom je tiež Tibet, ktorý mal teokratické usporiadanie, kde dominovala a určovala celý život krajiny vrstva mníchov a kňazov. Hospodársky článok spoločnosti hral zanedbateľnú rolu a mal na chod a fungovanie systému minimálny mocenský vplyv. V súčasnosti vo svete najviac dominuje jednoznačne princíp hospodársky, ktorý určuje charakter všetkého diania. Peniaze sú absolútnou hybnou silou sveta. Podľa karmických zákonov môžeme ľahko predpovedať, že aj táto nerovnováha sa musí raz vyrovnať. Cieľom sociálneho vývoja teda nemôže byť vytvorenie nejakej spoločnosti s vládou klerikov určujúcich bežný život spoločností, ani bezduchá diktatúra štátu a zákonov a ani rozvinutý kapitalizmus s vládou finančnej oligarchie, ale rovnováha všetkých troch princípov vo svojich vymedzených sférach pôsobenia.

Prvým pokusom presadiť ideu slobody, rovnosti a bratstva do života bola Francúzska revolúcia. Aj keď neuspela, stala sa predlohou ďalších socialistických revolúcií, ktoré sa však zvrhli do krvavých režimov. Je to dôkazom, že tieto ideály slobody, rovnosti a bratstva, nemôžu uspieť len na materialistickom základe. Môžu uspieť jedine na základe poznania duchovných zákonitostí a osvojenia si tohto poznania širšími masami obyvateľstva. Dôsledné poznanie duchovných zákonov a ich aplikácia do jednotlivých odborov ľudskej činnosti by malo byť úlohou výskumných ústavov, škôl, vedeckých a kultúrnych inštitúcií. Poznanie zahrňujúce v sebe syntézu náboženstva, vedy, umenia by malo byť tak logicky jasné a pravdivé, aby sa stalo vnútorným presvedčením všetkých ľudí. Stali by sa tak nepodplatiteľní a neochvejní v pravde, nie kvôli nejakej abstraktnej morálke alebo z dôvodov hrozby sankcií pri porušení oficiálnych zákonov, ale preto, že sú dobre oboznámení a hlboko vnútorne presvedčení o fungovaní karmických zákonov.

Čo má teda človek, ktorého tieto veci verejné zaujímajú, robiť v reálnom dennom spoločenskom živote? Človek, ktorý je presvedčením idealista a uznáva objektívnu existenciu duchovného sveta, je povinný v rámci práce na oslobodzovaní hmotného sveta prispievať k zlepšovaniu stavu spoločnosti v zmysle praktickej aplikácie duchovných poznatkov do jednotlivých odborov ľudskej činnosti. Čiastočne sa to už deje v oblasti vedy, kde padajú staré predstavy sveta a sú nahradzované čoraz nelineárnejšími a komplexnejšími modelmi (teória torzných polí, holografický vesmír, morfogenetické polia, atď.). V medicíne sa vynorili staronové prístupy ako sú: homeopatia, fytooterapia, etikoterapia, pránaterapia, atď. No najdôležitejšou oblasťou pre človeka, ktorá potrebuje okamžitú zmenu, je pedagogika, kde systém výchovy je vyslovene materialistický a vedie človeka k jednostrannému zameraniu na výkon a pamäť. Duševná citová zložka sa úplne vynecháva. Vhodnou alternatívou k tomuto stavu je systém waldorfských škôl, ktorý dbá o celostný vývoj dieťaťa ako bytosti duchovno-duševnej podstaty, alebo nová ruská pedagogika (Ščetininová) v podobe systému rodovej školy.

Najmenej podliehajúcim zmenám je systém riadenia štátu a ekonomiky, čiže článok hospodársky a právny. Snaženie občanov by sa malo v prvom rade sústrediť prostredníctvom zakladania občianskych združení, nadácií a petičných výborov na zmeny zákonov a to hlavne na reformu celého volebného systému. Ideálne by bolo úplne zrušiť stranický princíp zastúpenia v parlamente. Je ilúziou, že strana môže efektívne zastupovať záujmy občana. Strana zastupuje v prvom rade samu seba. Vláda jednej strany sa v minulosti považovala za diktatúru, ale aký je to rozdiel oproti diktatúre dvoch alebo viacerých strán, ktoré sa medzi sebou tajne dohodnú a veselo môžu zneužívať moc. Do parlamentu by mali ísť zástupcovia nie strán, ale jednotlivci, tzv. nezávislí poslanci zastupujúci svoj konkrétny volebný obvod a záujmy ľudí v ňom. Volení kandidáti by v prvom rade museli dokázať prostredníctvom testov EQ a IQ, svoju morálnu a odbornú spôsobilosť.

Zmeniť by sa mohol aj samotný systém hlasovania. Hlasovanie o pravde, či $1+1=2$ alebo 3 nie je hodné slobodného ducha človeka. Je predsa exaktne možné a žiaduce (a to aj v ekonomike) určiť optimálne znenie zákona a na tom sa v dobrej viere dohodnúť. Princíp hlasovania je potrebné nahradiť princípom konsenzu, spoločného dohovoru. Je to demokratickejšie a primeranejšie našej dobe, dobe vývoja duše vedomej. Ak nie som viazaný stranickým princípom (alebo lobingom záujmových skupín), budem sa vždy snažiť o čo

najefektívnejšie znenie schvaľovaného zákona. Pokračovať by mal trend presunu kompetencií na čo najnižšie články samosprávy. Na úrovni štátu by mali zostať právomoci naozaj len pre zahraničnú politiku, bezpečnosť a obranu. Všetko, vrátane rozdeľovania financií, by malo zostať na samosprávach. Ľudí by to viedlo k väčšej aktivite, samostatnosti a pozornosti pri výbere svojich zástupcov. Silnú právnu účinnosť by mal mať inštitút referenda, ako na komunálnej úrovni, tak na národnej. Poslanec parlamentnej aj komunálnej úrovne, by mal byť odvolateľný občanmi v každom momente svojho mandátu. Dôležitý by bol tiež absolútny prístup k informáciám, všetky úrady a inštitúcie by boli povinné každému, kto prejaví záujem, poskytnúť informácie o svojom hospodárení a činnosti a u verejne pôsobiacich osôb aj údaje o ich osobných príjmoch a majetkoch. V oblasti daní by sa mal uplatniť princíp dobrovoľnosti, kde platiteľ dane by si mohol sám, okrem nevyhnutnej dohodnutej časti pre správu štátu, určiť na aké účely by dane mohol použiť, s tým, že prostriedky by prednostne mali smerovať do oblasti kultúry, vedy a školstva.

V oblasti ekonomiky, by mal štát (alebo obec, kraj) regulovať a podporovať kreatívne, ekologické podnikanie zamerané na kvalitu výrobkov a poľnohospodárov hospodáriacich ekologickým spôsobom, celkovo činnosti, ktoré by nemuseli byť zamerané na okamžitý zisk, ale tvorili by zmysluplné hodnoty. Nechávať ekonomiku na voľnú ruku trhu, je podobné tomu ako nechať hladných tigrov pobeťovať medzi ľuďmi, je to ekonomická utópia. Mali by sa tiež prijať účinné zákony pôsobiace proti monopolom a veľkým obchodným reťazcom. Bankový systém v súčasnej podobe by nahradila sieť drobných družstevných sporiteľní, ktoré by poskytovali nízko úročené úvery svojim vkladateľom a členom na konkrétne projekty vytvárajúce naozajstné materiálne alebo kultúrne hodnoty. Dôrazne by sa mal prehodnotiť spôsob a účelnosť obchodovania s cennými papiermi a rôznymi finančnými derivátmi tak, aby sa predišlo manipuláciám a samoúčelnému hromadeniu peňazí na jednej strane a ochudobňovaniu veľkého množstva ľudí na strane druhej. Prednosť by mali mať rôzne formy alternatívneho bankovníctva a finančníctva. Sú známe rôzne modely bezúročnej ekonomiky, no verejnosť s nimi zámerne nie je oboznamovaná v dostatočnej miere. Veľmi zaujímavé a podnetné sú tiež diskusie, ktoré sa teraz vedú v Nemecku ohľadom témy nepodmieneneného príjmu pre každého a úplného zrušenia daní z príjmu a nahradenia ho len spotrebnými daňami. Dôležitým nástrojom by mohli byť asociácie, čiže združenia výrobcov a spotrebiteľov, ktoré by medzi sebou kooperovali vynechaním obchodného sprostredkovateľského článku.

Časť ziskov podnikov by mala plynúť do neziskového sektora. Podľa R. Steinera peniaze musia totiž neustále cirkulovať, nemôžu sa hromadiť v bankách, alebo byť v podobe umelo nadhodnotených hypoték zmrazené v nehnuteľnostiach, to považoval za nerozumné (už v roku 1920). Zisky, ktoré produkujú spoločnosti v sfére hospodárskej (bratskej), by mali úplne a bezprostredne tiecť prostredníctvom nadácií a občianskych združení do sféry kultúry, školstva a náboženstva, čiže do sféry slobody. Peniaze prirovnával Steiner ku krvi, prostredníctvom ktorej je obehovo-rytmická sústava človeka spojená zvlášť so sprostredkovateľskou funkciou medzi horným mysliacim a dolným tráviacim pólom človeka. Ak krv správne necirkuluje, hromadí sa v srdci alebo mozgu a prichádza k infarktu alebo porážke. Podobne peniaze, ak správne necirkulujú, rýchlo starnú, dochádza k nevyrovnanému hromadeniu u jednej skupinky ľudí, na úkor chudoby druhej.

Postupne by mal nastať presun vlastníckych vzťahov smerom k múdrejšiemu spôsobu organizácie vzťahov medzi vlastníctvom výrobných prostriedkov a spotrebou. Zamestnanci by sa vo väčšej miere mohli stať spoluvlastníkmi podnikov a tým by prestali predávať svoju pracovnú silu, čo je nehodné slobodného človeka, alebo by firmy celý svoj zisk darovali verejnej sfére (alebo kombinácie oboch prístupov), čoho výsledkom by bol rozkvet celej spoločnosti. Ponúkaná cesta nie je ani cesta trhového kapitalizmu, ani socialistická cesta zospoločenšenia výroby, ale naozajstná tretia cesta, o ktorú sa niektoré politické strany snažia, ale nenachádzajú k nej správny kľúč. Dobrým príkladom z minulosti a to aj v rámci sveta, bol práve československý podnikateľ Tomáš Baťa, o ktorom je známe, že si uvedomoval existenciu duchovnej podstaty sveta. Vedel, že práve praktickým životom môže duchovné ideály realizovať v praxi, a preto svoj talent dal v určitej miere do služieb ľudí. Pracovný proces v jeho ponímaní bol zároveň aj procesom seba výchovy a seba zdokonaľovania zamestnancov, ktorým vo veľkej miere zabezpečil pocit samostatnosti a spoluúčasti na chode firmy. Pracovníkom tiež vybuďoval celú sociálnu infraštruktúru a zázemie, tým sa stal určitým vzorom kapitalizmu s ľudskou tvárou, alebo lepšie povedané, blížil sa v rámci svojej doby asi najviac k zárodku ideálu bratstva.

V súčasnej dobe určité nesmelé kroky v aplikovaní niektorých aspektov ideálu sociálnej trojčlennosti podniká hlavne Nemecko, kde v tomto smere existujú čiastočné snahy. V Nemecku pôsobí už väčšie množstvo spoločnosti v spoluvlastníctve zamestnancov. Spoluúčasť na rozhodovaní firmiem je tiež zo zákona zabezpečená prostredníctvom tzv. zamestnaneckých rád. Iným kladným príkladom fungovania správneho cirkulovania peňazí je prístup majiteľa známeho nábytkárskeho švédskeho koncernu Ikea, pána Ingvara Kamprada, považovaného za najbohatšieho muža Európy a asi piateho v rámci sveta. Celý svoj podiel v spoločnosti Ikea previedol na ním vytvorenú holandskú nadáciu, do ktorej plynie celý čistý ročný zisk koncernu, a z ktorého sú financované aktivity v sfére kultúry, školstva, vedy, a pod. v celom svete. Na globálnej úrovni sa napríklad Ikea zúčastnila významného projektu v 200 vidieckych komunitách na severe Indie, ktorých obyvatelia boli zapájaní do stratégií, ktoré by mali zamedziť detskej práci. Pričom sám Kamprada je známy svojou skromnosťou, jeho životný štandard je rovnaký ako štandard jeho zamestnancov. Je vzorom podnikateľa s pravým sociálnym cítením.

Škandinávskym krajinám sa podarilo vybudovať skutočne silnú sociálnu spoločnosť s nízkym indexom korupcie, vysokou životnou úrovňou, silným ekologickým cítením a to práve použitím cesty čo najväčšieho prerozdelenia zisku z produktívnej sféry do sféry verejnej, hlavne prostredníctvom daní alebo nadácií. Dane sú síce v severských krajinách vysoké, čo je často kritizované práve pravicovými stranami, ale štát uzatvoril s ľuďmi dohodu, že im tieto veľké dane aj vráti v podobe fungujúcej spoločnosti. Táto dohoda bola možná nielen za predpokladu toho, že štát svoju dohodu dodrží, ale opierala sa hlavne o vysoký stupeň uvedomelosti ľudí. Vnútorňá uvedomelosť ľudí zo škandinávskych krajín súvisí s prejavom kladnej stránky duše vedomej, čiže vôľového aspektu tak silne rozvinutého práve u anglo-germanských národov.

Naproti tomu u Angličanov a Američanov sa prejavuje skôr negatívna stránka duše vedomej, pri ktorej vidno ako svoju obrovskú vôľovú prevahu dávajú do služieb vlastného egoizmu. Paradoxné je, že práve v USA podstata celého občianskeho a náboženského života

spočívala na nezávislosti od štátu a dobrovoľnom darcovstve, k čomu tu slúžilo (a slúži) veľké množstvo dobre zorganizovaných nadácií. Je otázne nakoľko sú ciele hlavne amerických nadácií skutočne zamerané na dobročinnosť, alebo sú skôr nástrojom na presadzovanie politických cieľov a zájmov USA vo svete. Vo svete sú najviditeľnejšie práve veľké americké nadácie, disponujúce stovkami miliónov dolárov, založené veľkými americkými podnikateľmi, ako sú napr. Soros, Marshall, Rockefeller, atď, ktoré sledujú svoje mocenské a politické ciele. Na príklade miliardára Sorosa, ktorý svoje peniaze zarobil na základe špekulácií a vedomom ovplyvňovaní kurzov mien, je ťažké povedať, či z jeho strany ide o skutočnú dobročinnosť alebo o chladnú vypočítavosť smerujúcu prostredníctvom svojich peňazí k naplňovaniu jeho abstraktnej idey otvorenej občianskej spoločnosti. Pričom idea otvorenej spoločnosti v jeho (a celkovo americkom) ponímaní skôr korešponduje s procesom globalizácie a centralizácie, ktorú chápe ako globalizáciu kapitálu a výroby. Všetko sú to samozrejme iba námety a podnety smerom k úsiliu nájsť lepší model spravovania spoločnosti. Len vlastnou samostatnou aktivitou je napriek všetkým tlakom možné dosiahnuť výsledky. Už dnes sa dá mnoho z toho dosiahnuť sústredeným tlakom občianskych združení, nadácií, vydávaním nezávislých publikácií, písaním článkov a blogov, organizovaním petícií a protestnými akciami. Všetky spôsoby nenásilných protestov sú v zmysle vývoja človeka k slobode ducha legitímne. Ľudia, čo sa považujú za idealistov a duchovne hľadajúcich, by mali vždy stáť na čele týchto snáh.